

5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Заголовок з екрану.

6. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики : аналітичний звіт у рамках проекту технічної допомоги ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». – К., 2014. – 330 с.

*Кризина Наталія Павлівна, д. н. з держ. упр., професор,
НАДУ при Президентові України*

МЕХАНІЗМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність теми. Значення механізмів регіонального розвитку України в сучасних умовах політичної трансформації невпинно зростає. Їх становлення і функціонування обумовлюють історико-культурні особливості різних територій України, загальноєвропейські тенденції щодо децентралізації, полярні тенденції інтеграції та дезінтеграції, загальносвітові процеси глобалізації і регіоналізації.

Політичний розвиток України в контексті сучасних перетворень детермінований системною трансформацією, яка включає політичний, соціальний, економічний, культурний, етнополітичний та інші аспекти. Але трансформаційні процеси відбуваються досить складно й суперечливо, що значною мірою зумовлено впливом регіональних відмінностей. Тому державотворення в Україні, як визначальна умова розвитку українського суспільства, вимагає постійних пошуків ефективних шляхів реформування політичної системи і неможливе без урахування регіональної специфіки [1].

Лише всебічне врахування особливостей розвитку регіонів сприятиме прискоренню розбудови на загальнодержавному рівні, сталому розвитку інтеграційних процесів, що є необхідною умовою політичної стабільності українського суспільства.

Теоретико-методологічні основи дослідження даної проблематики закладені переважно у працях класиків соціально-гуманітарних наук. Теорії, концепції і напрями філософської й політичної думки, які певною мірою пояснюють механізми регіонального розвитку: Т. Веблен, А. Гелен, Дж. Бернард, Л. Томпсон, Т. Парсонс, Дж. К. Гелбрейт, Дж. Коммонс, Д. Норт, Р. Коуз, Дж. Б'юкенен, П. Рікер, О. Уільямсон, А. Степан, Е. Остром, П. Холл, Д. Лернер, У. Мур, А. Етціоні, У. Ростоу, Е. Гідденс, Г. Алмонд, Л. Пай, С. Хантінгтон, Р. Інглегарт та ін.

Аналіз літератури з даної проблеми засвідчує, що поряд з високим рівнем її загального осмислення в західних наукових підходах й у вітчизняних

теоретичних здобутках, механізми регіонального розвитку базуються на вітчизняному досвіді і традиціях і, по-друге, спрямовані на пошуки оптимальної моделі сучасного суспільно-політичного розвитку України [2].

Метою роботи є дослідження механізмів регіонального розвитку в сучасних умовах трансформації українського суспільства. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

– визначити теоретико-методологічні засади політологічного дослідження проблеми;

– виявити історико-культурні, господарсько-економічні, політико-правові фактори дезінтеграції та інтеграції українського суспільства.

Масштабність і сталість тенденцій регіоналізації дозволяє говорити про розвиток регіональної інституціоналізації як особливої інституціональної форми, що пов'язана з утворенням і функціонуванням, діяльністю специфічних інститутів і механізмів регіонального розвитку. З цієї точки зору регіональну інституціоналізацію слід розглядати як безумовне продовження державотворчого процесу в країні, що цілком визначається змістом ідеології «міцні регіони – міцна держава». З огляду на вищесказане, слід відзначити, що виникла об'єктивна потреба в актуалізації спеціального напрямку в політичній науці, який міг би пояснити ці процеси як на рівні регіону, так і на глобальному рівні, допоміг би остаточно облаштувати споруджену будівлю по суті нового суспільства, подолати глибокі деформації, що виникли на стартовому етапі трансформаційного процесу. Адже саме політична регіоналістика є оптимальним засобом дослідження особливостей сучасного українського суспільства, що репрезентує виявлення ключових тенденцій і характеристик сучасних процесів соціокультурного й економічного розвитку, стратегічних напрямків зовнішньополітичної та економічної діяльності держави. Політична регіоналістика актуалізується геополітичною спрямованістю сучасного цивілізаційного процесу, визначається його глобалізацією, втіленням постіндустріальних принципів у суспільні процеси, пріоритетністю гуманітарних чинників економічного розвитку, утвердженням антропологічних базових засад сталого розвитку. Вищезазначене зумовлює зближення країн за рівнем життя народу [4].

Здійснення активної державної регіональної політики, інтегрування України в європейські структури потребує вироблення та реалізації моделі взаємовідносин із регіонами й управління ними, поглиблення нових підходів у відносинах із міжнародними організаціями. Формування нової парадигми регіональної політики в Україні з урахуванням регіональної специфіки, а особливо таких її складових як регіональна політична культура, регіональна ідентичність, забезпечує сталий розвиток регіональних інтеграційних процесів і є необхідною умовою політичної стабільності українського суспільства.

Вихідним матеріалом для теоретичних положень, спрямованих на поєднання проблеми трансформації політичних інститутів з проблемою сучасних процесів глобалізації та регіоналізації, послуговували окремі положення політологічних праць (Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон, О. Тоффлер, В. Іноземцев,

І. Валерстайн, А. Неклеса, Б. Барбер, Дж. Розенау, Р. Робертсон, М. Уотерс, Е. Гідденс, Д. Харві, Д. Гелд, К. Томпсон, Дж. Томпінсон та ін.)

Різні аспекти регіональної політичної культури в контексті консолідації українського суспільства досліджуються в працях В. Андрущенко, В. Бабкіна, О. Бабкіної, В. Бебика, А. Білоуса, Є. Головахи, В. Кременя, І. Кресіної, С. Макеева, Л. Нагорної, С. Оксамитної, Н. Паніної, В. Ребкала, Ю. Римаренка, Ф. Рудича, С. Рябова, М. Шульги та ін.

Механізми регіонального розвитку держави можна розглядати через процес моделювання. Він означає, з одного боку, селектування великих за обсягом змістовних одиниць відповідного об'єкта, які разом узяті утворюють його глибинну суть, а з іншого – стратегія і тактика макро- і мікрорегулювання спрямовані на усунення тих зв'язків, які погіршують існуючі взаємовідносини між окремими елементами системи, що врешті-решт може призвести до її руйнації. Таким чином, економічна модель містить у собі старі якості існуючої до цього парадигми та деякі нові, пов'язані з оптимізацією існуючих порядків і правил регулювання чи перегулювання відповідних економічних пропорцій [5].

В сучасній економіці виділяють такі моделі:

1) глобальні (національні) економічні, які передбачають відповідний механізм та інструментарій регулювання макроекономічних пропорцій;

2) математичні (чи логіко-математичні) – включають такий апарат, що дає змогу значно краще, ніж за допомогою традиційних інструментів, ідентифікувати соціально-економічні явища;

3) прогнозні, які за рахунок використання селективних механізмів, інструментів та дослідного апарату попередніх моделей дають можливість із високим рівнем достовірності передбачити темпи розвитку та кінцеві результати відповідних змін у соціально-економічному житті суспільства.

Практичним утіленням регіональних моделей є регіональна політика, яка формується на основі домінуючої на конкретний період національної соціально-економічної моделі. З огляду на це, регіональна модель може розглядатися як частина національної, а тому механізми та інструменти її реалізації будуть тісно пов'язані з методами регулювання пропорцій, що обумовлені конкретними особливостями домінуючої в країні парадигми. Їх можна поділити на п'ять груп:

1. Ліберальна, неоліберальна чи приватно-корпоративна, якій притаманні низька питома вага державної власності, державного бюджету в структурі ВВП, законодавче забезпечення максимальної свободи суб'єктів ринку (США, Австралія, Нова Зеландія).

2. Соціальна ринкова, для якої характерним є перерозподіл доходів приватного сектора через податкову систему, при цьому частка держбюджету у ВВП перевищує 50 %, розвинута система соціальної підтримки, регулювання трудових відносин здійснюється не на рівні підприємств, а на національному (країни-члени ЄС, Канада та Ізраїль).

3. Азіатсько-тихоокеанська, сутність якої полягає у рідкісній гармонізації інтересів підприємців та держави, експортній орієнтації економіки та орієнтації

фірм на довготермінову перспективу (Японія, Південна Корея, Тайвань, Сингапур).

4. Соціалістична, представлена невеликою кількістю країн (Куба, В'єтнам, Північна Корея).

5. Пострадянська, яка є конгломератом ринкових та традиційних соціалістичних моделей управління регіональним розвитком.

На сучасному етапі в Україні проходить процес формування нової моделі соціально-економічного розвитку, який зумовлений наявністю нових (ринкових) механізмів регулювання пропорцій та існуванням окремих елементів командно-адміністративної системи [6]

Структурні перебудови обумовлюють необхідність створення центрального органу виконавчої влади (Міністерства або Державного Комітету), відповідального за регіональну політику та розвиток місцевого самоврядування. Такий орган повинен зосереджувати розв'язання цілої низки проблем, серед яких:

- обґрунтування та запровадження механізмів реалізації державної регіональної політики; розроблення проектів законодавчих та нормативних документів із питань регіональної політики та місцевого самоврядування;

- запровадження планово-прогнозного механізму управління регіональним розвитком, координація розробки регіональних комплексних програм розвитку та цільових регіональних програм;

- проведення комплексного моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів;

- здійснення експертизи рішень щодо галузевого розвитку (визначення, як вони можуть позначитись на регіональному розвитку та міжрегіональних диспропорціях);

- координація розбудови системи органів місцевого самоврядування;

- нормативно-правове та методичне забезпечення міжрегіонального й транскордонного співробітництва тощо.

Суттєві зміни, що сталися в глобальній економіці останнім часом, формування нових парадигм регіонального розвитку, а отже, й нових механізмів та інструментів регулювання пропорцій, наочно продемонструвало невідповідність сучасної методики дослідження тим змінам, що відбуваються в суспільстві.

Досвід Польщі та вимоги щодо вступу до Європейського Союзу також дають певні важливі уроки і глибше розуміння регіональної політики. Дуже важливими є також інституції управління та координації регіональної політики. Слід звернути увагу на відповідний розмір територіальної одиниці, щоб можна було ефективно впроваджувати політику. Існує потреба в національній стратегії, яка визначає пріоритетні цільові завдання та встановлює керівні напрямки для конкретних регіональних і секторальних програм. Важливим елементом забезпечення ефективного партнерства на усіх рівнях є мобілізація регіональних і місцевих інституцій та соціальних організацій.

Описаний вище міжнародний досвід є дуже повчальним для України, оскільки вона нині працює над розробкою своєї регіональної політики. Однак перш ніж розглядати рекомендації щодо регіональної політики, що впроваджуватиметься у майбутньому, корисно вивчити окремі важливі уроки вже зробленого в Україні досі. У минулому було виконано цілу низку заходів щодо вирішення питань, пов'язаних з політикою регіонального розвитку, проте жодні з них не дали успішних результатів. Деякі можливі пояснення такої низької ефективності наведено нижче [7].

У запропонованих на початку та в середині 1990-х років підходах увага фокусувалася головним чином на отриманні ресурсів для певних ініціатив; не було вироблено комплексного підходу до задоволення потреб регіонального розвитку. Оскільки застосовувалися випадкові підходи, запропоновані окремими групами або регіонами, не було досягнуто ні загальної злагоди, ні підтримки подальших заходів.

Програми регіонального розвитку, як правило, розроблялися без будь-якого врахування роботи, що їй необхідно здійснити в межах певних фіскальних умов. Програми встановлювали численні цілі, та в їх рамках зазвичай розроблялися численні проекти, проте вони були нежиттєздатні та складні для виконання. Водночас, підготовка таких широких програм також вимагала значних ресурсів, які не давали жодної користі.

Державна інвестиційна політика мала істотний вплив на регіональний розвиток, проте все ще не вироблено прозорого механізму розподілу інвестиційних ресурсів. Крім того, бюджетний процес не пов'язує інвестицій у бюджет капіталовкладень чи бюджети розвитку з необхідними операціями та експлуатаційними витратами, які потрібно включати до поточного бюджету.

Раніше в центрі уваги регіональної політики в Україні були головним чином питання про відновлення колишніх виробництв, забезпечення інвестицій у важку промисловість, виконання соціальних зобов'язань шляхом значних інтервенцій держави. Ця політика не мала стратегічної перспективи і не орієнтувалася на сфери, де Україна могла б бути конкурентоспроможною, та на забезпечення умов, сприятливих для створення нових видів діяльності та сектора послуг, що могли б стати важливим джерелом зростання у майбутньому.

Хоча на регіональному рівні розроблено чимало заходів, спрямованих на підтримку регіонального розвитку, регіональна політика здебільшого сприймається як така, що спускається згори донизу. Центральний уряд надає ресурси для інвестицій або застосовує спеціальні стимули та істотно впливає на ситуацію в регіонах.

Поточні показники економічного розвитку в Україні дають можливість переглянути та уточнити її регіональну політику. Для розбудови довгострокової бази регіонального розвитку і підвищення ефективності політики в середньостроковій перспективі, необхідно вжити низку заходів [8].

Необхідно чітко визначити, хто й за що відповідає у розробці та впровадженні регіональної політики. Нині в Україні діє велика кількість

установ, які займаються найрізноманітнішою діяльністю без будь-якої її координації. Потрібно сфокусувати роль центрального уряду на і) визначенні пріоритетних цільових завдань; ii) ефективному управлінні державними видатками; iii) наданні підтримки розвитку основної національної інфраструктури; iv) створенні сприятливого інвестиційного клімату в усій країні в цілому та v) вирішенні найважливіших питань розподілу ресурсів. Необхідно також поліпшити координацію між секторальними міністерствами та іншими підрозділами уряду в питаннях оцінки наслідків конкретної секторальної політики (зокрема, освітньої, промислової та конкурентної політики) та забезпечити узгодженість дій урядових структур. Самі регіони повинні відігравати активну роль у визначенні потенційних джерел економічної діяльності та зростання, а також у зміцненні чинників, що, як показує досвід, мають позитивний вплив на регіональний розвиток (людські ресурси, інвестиційний потенціал, спроможність використовувати ресурси, інституції, управління та соціальний капітал). За допомогою широких консультацій і розвитку партнерства між регіональними й місцевими структурами, а також державним і приватним секторами регіони повинні виробити стратегію просування в напрямку економічного зростання. Важливо підштовхнути регіони до пошуку своїх власних рішень, замість того, щоб спиратися на центральний уряд як на каталізатор змін. Необхідно також створити механізми координації дій центру та регіонів.

Висновки

Слабка бази для визначення цілей і пріоритетів регіональної політики

Не було встановлено фіскальних параметрів.

Розподіл інвестицій за принципом ad hoc.

Покладання на апарату штабнее державне втручання.

Підходи «згори – вниз» та «знизу – вгору».

Оцінити роль, яку відіграватимуть в регіональній політиці різні структури.

Використання застарілого методологічного апарату доволі часто призводило до хибних результатів, тому розробка цілісної системи регіонального моніторингу є нагальною потребою суспільства.

Список використаних джерел

1. Економічна теорія. Політологія. Підр. /За ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання–Прес, 2004. – 615 с.

2. Мочерний С. В. Політекономія : Підр. – К. : Вікар, 2005. – 386 с.

3. Політична економія : Навч. посіб. / За ред. К. Т. Кривенка. – К. : КНЕУ, 2005. – 508 с.

4. Сидорова А. Напрями інноваційного розвитку в промисловості України / А. Сидорова, Г. Анісімова // Економіка України. – 2009. – № 3. – С. 19–26.

5. Аналітична записка «Про проект Закону України «Про основи державної регіональної політики», підготовлений Міністерством регіонального розвитку та будівництва України від 17 липня 2010 року.

6. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. <http://www.kmu.gov.ua>.
8. <http://www.president.gov.ua/news/19286.html>.

*Сухарська Лариса Вікторівна, аспірантка,
НАДУ при Президентові України*

ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

В сучасних умовах перед територіальними громадами особливо гостро постають проблеми фінансування соціальних об'єктів, житлово-комунального господарства, проектів місцевого розвитку, утримання органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) та ін. Базовою умовою вирішення цих проблем є знання про елементи системи фінансового забезпечення розвитку територіальних громад (далі – ФЗРТГ), без чого неможливе прийняття ефективних управлінських рішень, у тому числі щодо активізації діяльності ОМС з приводу належного фінансового забезпечення розвитку територіальних громад.

Система ФЗРТГ, на нашу думку, складається з функціонально різних, але взаємопов'язаних елементів (рис.). Так, наприклад, неможливо оцінити в повному обсязі значущість система ФЗРТГ без розуміння її загальної мети тощо.

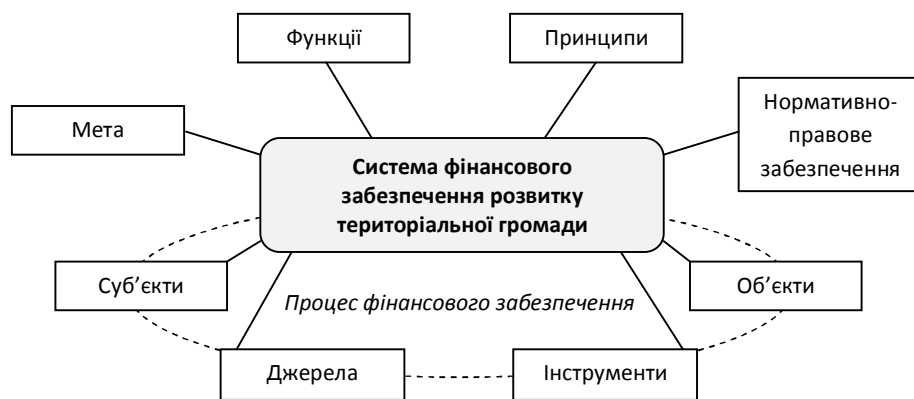

Рис. Елементи системи фінансового забезпечення розвитку територіальних громад (розробка автора)

Загальна мета системи ФЗРТГ – забезпечення соціально-економічного розвитку, підвищення самодостатності територіальної громади й задоволення законних потреб та інтересів її мешканців.

Досягнення даної мети можливе завдяки реалізації таких завдань: формування власної матеріально-фінансової бази, розвиток джерел надходжень фінансових коштів до місцевого бюджету, створення спеціальних позабюджетних фондів задля забезпечення розвитку об'єктів, розташованих на території територіальної громади, налагодження взаємовигідної взаємодії суб'єктів розвитку територіальної громади у процесі фінансового забезпечення